

עומקא דפרשה

פר' במדבר - בענין שבט לוי

- שבת לוי במלחמה
- שער הציון
- בדין ערי הלויים בעבר הירדן
- משא בני קרת בנתח ונשיאת המת בנתח

- ערש"ק כ"ה אייר תשס"ט
- דין בכורות בלויים
- בעניני שירת הלויים
- כבוד וקדושת לוי

גליון מ"ד

בעניני שירת הלויים

הרב יצחק ליסצין

אם אמרו תיבות הפתיחה "לדוד מזמור" וכיו"ב

א. השיר שהלויים היו אומרים בבהמ"ק, ביום הראשון היו אומרים לה' הארץ ומלואה וגו'. במשנה זו לא קתני פתיחת המזמורים "לדוד מזמור", שיר מזמור לבני קרת, מזמור לאסף, למנצח על הגתית לאסף. ואילו בחול כן אמרינן היום יום ראשון בשבת שבו היו הלויים אומרים בבהמ"ק "לדוד מזמור" וגו'. ואולי י"ל שהלויים אכן לא אומרים פתיחה זו שאיננה מעצם השירה, ואנו צריכים לומר "לדוד מזמור" כי הדין דכל פסוק דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן הוא גם בתהלים, לתוס' (סוכה לח': ד"ה הא). וגם "שיר מזמור לבני קרת" שהוא פסוק שלם, אמרינן, כי ראוי לומר פרק שלם. והלויים יכלו לומר גם חצי פסוק, כי אינם אומרים בתורת קריאה אלא בתורת שירה. וכמש"כ במג"א (ריש סי' רפב) שמתור לומר חצי פסוק בדרך תחינה ובקשה. ומה"ט יכללו לשיר בע"פ, כמש"כ תו"י יומא (ע). שבדרך שבח והודאה מותר לומר פסוקים בע"פ.

בש"ת חת"ס (יו"ד סי' צא) הוכיח מדהיו הלויים משוררים בע"פ שמזמורי תהלים מעיקרא ניתנו להאמר גם בע"פ. ולמד מדבריו בשירת שמואל (סי' ב) דס"ל ששירת הלויים היה בתורת קריאה ולא בתורת שירה, כי אם הוא בתורת שירה אין מזה ראייה לתיר קריאת תהלים בע"פ. ולענ"ד תמוה לומר כן, אלא נראה שהחת"ס א"ס ל' לחלק בן תורת קריאה לשירה לענין בע"פ, כמו שנראה דלא ס"ל חילוק זה לענין היתר חצי פסוק, מדהקשה (בשו"ת או"ח סי' י) איך אומרים בקידוש חצי פסוק ויהי ערב ויהי בקר, ולא תירץ דשאני כשא"ז בדרך קריאה.

הרב בצלאל כהן העירני ד"ל שבמשנה נזכר בכל יום את המילים שהם גם הסיבה שלכך שיר לאותו יום, כמבואר בר"ה (לא), ולכך לא נזכרו הפתיחות אע"פ שכן אומרים, ודפ"ח.

היו אומרים במקדש או בבית המקדש

ב. כתב בדרכ"מ (או"ח סי' קלג ס"ד) רש"י גרס השיר שהלויים היו אומרים בבהמ"ק, והרוקח גורס במקדש, וכן הגיה מהר"ל בסדורו, ולא ידעתי מאי נפקותא בדבר, עכ"ל. ולכאורה, בערובין (ב) איתא דמשכן איקרי מקדש, אבל "בית המקדש" לא נקרא אלא בית עולמים, דאע"ג דגם בשילה היה "בית אבנים" מלמטה ויריעות מלמעלה (זבחים קיב.), לשון "בית המקדש" מתפרש "מקום המקדש" כמו בית הקברות, בית הפרס, בית המרחק (שמ"א טו"ז), ורק בית עולמים הוא "המקום" אשר בחר ד'. ולפ"ז מובנת גירסת רש"י "בבהמ"ק", כמש"כ במשבצות זהב (שמ"א ע"ב קכ) שמזמורים אלו היו אומרים רק בבית עולמים, כבילק"ש (שמ"א קמב) שארבעים ושלוש שנים עד שהביא שלמה הארון לבית עולמים, בשחר היו אומרים לפני הארון והודו לה' קראו בשמו עד אל תגעו במשיח, בין הערבים היו אומרים שירו לה' כל הארץ עד ויאמרו כל העם אמן והלל לה'; ולפני שחיבר דהמעה"ה המזמורים, היו משוררים כצחות לשונם, כמו שהיו מתפללים ומברכים כל אחד כלשונו עד שתקנו אנשי כנה"ג מטבע.

בשירי דוד עבדך הנשמעים בערך האמורים וכו'

ג. ובעבודת בהמ"ק נשמח כולנו ובשירי דוד עבדך הנשמעים בעירך האמורים לפני מזבחך (מוסף ר"ח). באו"ש (פ"ג מכלה"מ ה"ב) פי' הנשמעים זה בכלי שיר, האמורים זה בפה. ובעני"א א"ז מתנישב בלשון, דהא אמורים "הנשמעים" ג"כ על שירי דוד שהם המזמורים הנשמעים מהפה ולא מהכלי. ועוד הק' ברמון פרץ דהא קי"ל עיקר שירה בפה, ולמה נקדים הכלי לפה. אלא נראה כדפי' בדובר שלום, הנשמעים בעירך כשאמורים לפני מזבחך. והא דמזכירים רק השיר בפה ולא גם הזמר בכלי כדמצלינן ברגלים והשב וכו' ולויים לשירים ולזמרים, י"ל משום דאמרינן שנשמח כולנו בשירי דוד וכו' ומשמיעת קול הכלים אסור לכונן ליהנות, עיי' פסחים (כז) דאע"ג דקול [של כלי השיר שהן הקדש (רש"י)] מראה וריח אין בהם מעילה, איסורא מיהא איכא. וגם לא אפשר לקמכוין אסור.

וא"ת דהל"ל כסדר, האמורים לפני מזבחך ונשמעים בעירך. י"ל דכיון דקאי על ונשמח כולנו, אנו באים מרוחק ונשמח בשמיעה בעירך תחילה.

השב לויים לשירים ולזמרים

ד. השב כהנים לעבודתם ולויים לשירים ולזמרים. עבודת הלויים היא שיהיה שומרים את המקדש, ויהיו מהן שוערין וכו' ויהיו מהן משוררין לשורר על הקרבן בכל יום (רמב"ם פ"ג מכלה"מ ה"ב), מ"מ אנו מבקשים רק על שירים וזמרים, פירש גיסי הר"ח שולזינגר, כי תפלתנו היא להשיב עבודת הקרבנות, ורק השיר מעכב הקרבן, כבערכין (יא).

דין בכורות בלויים

הרב אשר לוי

בפר' במדבר (ג, מה) 'קח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל ואת בהמת הלויים תחת בהמתם' מכאן שהלויים פטרו את ישראל מפדיון הבן ולמדו (בכורות ד.) ק"ו שיפטרו את עצמם מפדיון, וכן שה של לוי פטור את פטר חמור של ישראל ולכן פטורים הלויים מפט"ח. אולם מבואר במשנה (בכורות יג.) שחייבים בבכור בהמה טהורה, לא פטרו אלא מפדיון הבן ופט"ח, ודעת רש"י (במדבר ג מה) דלא פדו בהמות הלויים במדבר את בכור בהמה טהורה של ישראל, וכתב השפ"ח דבהט"ה לא שייך 'פדיון' משום שאין קדושת הבכור פוקעת ע"י נתינתו לכהן, שאף הכהן נוהג בו קדושה.

אולם דעת התוס' (שם ד"ה ועוד) דשה של לוי פטור בכור בהמה טהורה של ישראל, מ"מ לא פטור את בכורות הלויים עצמם, והוכחתו מקושת רבא על אב"י שפירש את ק"ו הנאמר במשנה דקאי אבהמה, שאם פטרו בהמת הלויים פט"ח של לוי כ"ש שיפטור השה שלהם פט"ח שלהם, והקשה רבא א"כ דדרשינן ק"ו אבהמה, יפטרו הלויים מק"ו אף בכורי בהמה טהורה, מוכח דפטרו שה של לויים בכורות בהמה טהורה של ישראל, דאל"כ מה שייך ק"ו אם לא פטרו כלל את בכורי בהמה טהורה של ישראל איך יפטרו של עצמם מק"ו, וכתבו התוס' דרק לשעה פטרו ולא לדורות משום שיש להם קדושת הגוף דאין לו פדיון לא שייך שיפטרו, משמע דבמדבר לא היה רק קדושת דמים ולכן שייך פדיון,

הרש"ש ביאר בדת רש"י, דאה"נ דרשינן ק"ו לפטור במדבר אף בכורי בהט"ה דלויים, וא"כ פטרו הלויים את של ישראל וגם עצמם, מ"מ זו רק לאותה שעה ולא לדורות, דקרא (במדבר ג מה) דוהיו לי הלויים דדרשי' בהוייתם יהיו, לפטור לדורות רק בפד"ב ופט"ח.

ובדעת רש"י הקשו השיטמ"ק והרא"ם סתירה בדבריו, דבבכורות (ד. ד"ה ועוד) כתב בביאור הקושיא דרבא דהא בהמה טהורה דידהו הפקיעה בהמת ישראל, וגרסו התוס' והשיטמ"ק בהמת ישראל 'טהורה', א"כ מבואר דסבר שפדו במדבר בכור בהמה טהורה, [ולולי גירסתם אפשר להעמיד שהשה של לויים פטור רק פטר חמור ולא בהמה טהורה]. ונה"ת פי' שלא פדו. וברא"ם תי' דנחלקו בזה אב"י ורבא, דרבא סבר שפדו במדבר אף בהמה טהורה, ולכן מקשה על אב"י לפי שיטתו, אבל אב"י סבר שלא פדו לכן לא קשיא כלל, ורש"י בחומש פי' אליבא דאב"י.

מ"מ לכ"ע לויים חייבים בבכור בהמה טהורה, כ"כ הרמב"ם (בכורות פ"א ה"ז) וש"ע (יו"ד סי' שכ ס"א). אולם במהרי"ט אלגאזי (בכורות אות א) סבר שאף שקדוש בקדושת בכורה מ"מ א"צ ליתנו לכהן, דמייתי למכילתא (בא ג) ב פרשה (טז), דילפינן מקרא ד'קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא, דרשי את שיש לו באדם יש לו בבהמה, יצאו הלויים שאין להם באדם אין להם בבהמה, משמע שאף לויים פטורים מבבט"ה כשם שפטורים באדם. אלא שיש שני דרשות, דמהפסוק 'באדם ובבהמה' פטורים הלויים אף מבכור בהמה טהורה כמו שפטורים מפדיון הבן, אולם זה רק לענין ממון שא"צ ליתן לכהן אבל לא לענין קדושת בכור דודאי קדוש הוא, ונפק"מ בכור בעל מום דבפד"ב הנידון הוא רק לענין ממון ליתן לכהן ולא לקדושת עצמו. לכן במכילתא הוזכרו רק הלויים דכהנים בלא"ה פטורים מליתן שנוטלים לעצמם, אולם מפדה תפדה ילפי' לענין פטר חמור דאין עליו כלל קדושה, דלפטרו מליתנו לכהן כבר למדנו מבאדם ובבהמה, וע"כ קרא אתא לומר שלא חל כלל קדושה על בכור חמורו של לוי, אבל בבכור בהמה טהורה שלא נאמרה דרשה זו נשאר בקדושתו, וא"כ המשנה בריש פ"ב (יג.) מיירי לענין שחל קדושת בכור בבהמה טהורה, אבל לא לענין נתינה לכהן דבזה אף בטהורה פטורים הלויים.

אמנם הרמב"ם בסה"מ (עשה עט) כתב 'מצוה זו אין הלויים חייבים בה', וכן הגירסה בכל הדפוסים אף ברדב"ז (סי' אלף תתסז). ויש שכתב דט"ס הוא, וצ"ל 'ואין הנשים חייבות וכו'. ור' יהושע הנגיד פירש דהרמב"ם מיירי בבכור אדם ופט"ח שעליהם דיבר בתחילת דבריו במצוה זו. ובש"ת בית שלמה (או"ח סי' נז) יישב ג"י הרמב"ם ע"פ המהרי"ט אלגאזי, דהרמב"ם דיבר רק לענין חיוב ליתן לכהן כגון בכור בעל מום שאינו קדוש ורק חייב לתת לכהן בזה הלויים פטורים, אבל בכור תם קדוש הוא וצריך להקריבו אף לויים חייבים.

הרב יצחק לוי

נחלקו הראשונים אם יש חיוב לכבד את הלוי [במקום שאין כהן] כמו שיש חיוב לכבד את הכהן, עיין בטור (או"ח סימן רא) שכתב עפ"י הירושלמי דלכאורה לוי קודם לזמן לפני הישראל [במקום שאין כהן], ובשם ה"ר מאיר מרוטנבורק כתב שאין לו דין קדימה, וכן לגבי קריאת התורה נחלקו הראשונים בגיטין (נט: ע"ש ברש"י ותוס' ועוד), דקי"ל דהיכא שאין כהן נתפרדה החבילה, האם יש חיוב לקרוא ללוי במקום כהן או לא.

ולהלכה, בשו"ע (או"ח סימן קלה) וברמ"א שם לא מבואר להדיא שיש להקדים את הלוי לפני הישראל, ובט"ז (שם סק"ו) תמה למה לא כתבו הכי, ובמ"ב (ס"ק כד) משמע ג"כ דאין חיוב לכבד את הלוי במקום כהן. אמנם במ"ב (סי' רא סק"א) לגבי ברכת המזון כתב דטוב להקדים את הלוי ג"כ לישראל, דהא מקדימין אותו בקריאה ג"כ לפני ישראל, ומבואר דס"ל שבברכת המזון הלוי קודם לישראל, וה"ה בקרה"ת היכא שאין כהן דמ"ש, וכ"כ בפמ"ג (א"א סי' קלה סק"ו) בדעת המ"א לגבי קרה"ת, וצ"ע לדינא.

ובעיקר מחלוקת הראשונים אם יש חיוב לכבד את הלוי, יש לעיין במה נחלקו. ונראה דזה תלוי במה שיש לחקור אם הלוי קדוש יותר מהישראל או לא, דהנה בב"י (או"ח סי' קכח) הביא בביאור המנהג שהלוי רוחץ ידי הכהן לפני נשיאת כפים בשם הזוהר הק' (נשא קמו). דהכהן שנושא כפיו צריך להוסיף קדושה על קדושתו, וצריך לקדש ידיו ע"י מי שקדוש, ומי הקדוש - זה הלוי, שצריך הכהן ליטול קדושת המים מיידיו, דכתיב "וקדשת את הלויים", הרי שהם קדושים וכו', ולא יטול קדושת המים מאדם אחר שאינו קדוש, ע"כ. ומפורש בדבריו דלוי קדוש וישראל לא, וכן משמע במ"ב (סי' קכח ס"ק כב). וכ"כ במהרש"א (הוריות יב. בח"א) דלוי קודש וכהן קודש קדשים, ולכך נותנין ללוי מעשרות והלוי נותן תרומה לכהן, ע"ש. וכן מבואר בספר מעיל צדקה לבעל השבט מוסר (אות אלף תשיא). ויש להביא סמוכין לדבריהם מגמ" דבכורות (מז), דאמרו שם "לויה בקדושתה קיימא".

אך באמת לא מצאנו שום פסוק המדבר בפירוש על קדושת הלויים [והפסוק שהביא הזהר אינו נמצא בשום מקום, ובס' יצוצי זהר העיר שאולי כוונת הזהר לדייק הכי במבדבר (ח, יז)], ותואר "קדושה" מצאנו בתורה בפרטות רק על הכהנים בפי תצוה ועוד, או בכללות על עם ישראל "אנשי קדש תהיון לוי ועוד, וכ"כ במשך חכמה בפי' במדבר (ג, מה), ע"ש שכתב דכהנים המה משמשי קדושה, ולכך אית בהו קדושה, וכהנת שזינתה נפסלה מן המעשר דקדישא גופה, אכן לויים המה נתונים לאהרן ובניו והוי משמשי משמשין, ולכן לית בהו קדושה, ולויה שזינתה אוכלת במעשר דלא קדישא גופה וכו'. וכיון שיש קדושה בכהנים, לכן גם במתנותיהם איכא קדושה, דאינם נאכלים בטומאה, כמו תרומה דקדש הוא, אבל לויים דהויין תשמיש דתשמיש, ליכא בהו קדושה, לכן מתנותיהם נאכלים בטומאה. ומסיים במשך חכמה: "המופת על אמיית נושא הדבר דבכהנים איכא קדושה לא בלויים, דבכהנים כתיב ה' אלוקיכם, וכן בכהן גדול, אבל בשבט לוי אינו מיחס "אלקים" אליהם לבד בכל התורה, רק ה'; יעיין בכל התורה ותשכח, וזה ענין כנון, ודו"ק", עכ"ל. ומבואר דס"ל דאין קדושה בלויים [וצ"ע מדברי הזוהר הנ"ל].

ומעתה י"ל דבזה גופא נחלקו הראשונים, דהסוברים דיש חיוב לכבד את הלוי הוא משום דס"ל דיש קדושה ללוי, וילפינן במה מצינו מכהן שנצטוונו לכבדו מחמת קדושתו דכתיב "וקדשתו", וה"ה לכל המקודש מחבירו [וכילפינן בהוריות יב: משם לכל התורה דכל המקודש את חבירו קודם], והסוברים דאין חיוב לכבד את הלוי ס"ל כדעת המשך חכמה דאין לוי קדוש יותר מישראל, ודו"ק. [ושו"מ כע"ז בערוך השולחן (סי' קכח סי"א ואילך), ועי' בקו"ש ב"ב סימן רעח].

וניחא היטב לפ"ז דעת הר"ן בספ"ד דמגילה דיש חיוב לכהנים הדייטים לכבד את הכה"ג, [וע"ע ברש"י נדרים (סב). ונימוק"י (מוע"ק כח:)], ובבאר שבע (הוריות יב:). תמה הרבה על דברי הר"ן, ולפ"ז י"ל דכיון דהכה"ג קדוש יותר מהכהן הדייט, לכך יש חיוב לכהן הדייט לכבדו, וזה נלמד ממה שהישראל חייב לכבד את הכהן וכנ"ל.

אלא דיש להעיר לפ"ז למה לא מצאנו חיוב לכבד את הנזיר שהוא קדוש יותר מישראל, וי"ל מפני שאין קדושתו קדושת עולם אין לדמותו לכהן לענין זה. עוד יש להעיר לפ"ז למה אין חיוב לכבד את הבכור, דבמ"ב (סי' קכח ס"ק כב) משמע דבכור קדוש יותר מישראל לענין נטילת ידי הכהן בנש"כ, וצ"ע.

הרב משה חיים לייטער

כתב הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל, פי"ג, הי"ב וז"ל: "לפיכך הובדלו (שבט לוי) מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם שני (דברים לג, יא) "ברך ה' חילו", ע"כ.

וצ"ב שהרי מצינו פעמים רבות ששבט לוי אכן עסקו במלחמה ולכאו' דלא כהרמב"ם:

(א) לוי נלחם יחד עם שמעון אחיו בעיר שכם אחרי שנתחללה דינה כמבואר בפ' וישלח פרק לד.

(ב) בחטא העגל נלחמו שבט לוי כמ"ש (שמות לב, כו-כח) "ויאמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי. ויאמר להם... שימו איש חרבו על ירכו... והרגו איש את אחיו... ויעשו בני לוי כדבר משה ויפל מן העם... כשלשת אלפי איש".

(ג) כשחזרו המרגלים מלתור את א"י והוציאו דבה על הארץ נתיאשו ישראל ובקשו לחזור למצרים שני "ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרים" (במדבר יד, ז) וכי רש"י בתהלים (קיא, ח) ששבט לוי נלחמו בישראל כשאמרו דברים אלו.

(ד) כשמת אהרן הכהן ונסתלקו ענני הכבוד ובאו הכנענים להלחם בישראל, חלק מבני ישראל חזרו לאחוריהם שמונה מסעות כדי לחזור למצרים, ובני לוי רדפו אחריהם להחזירם, והרגו מהם שבע משפחות כמבואר ברש"י פ' פינחס (כו, יג).

(ה) החשמונאים שהם משבט לוי בזמן בית שני נלחמו נגד היוונים, וכבר נתבאר משה רבינו על מלחמה זו בברכתו לשבט לוי בפ' זאת הברכה (לג, יא) "ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומו" ומפרש רש"י שם שהכוונה למלחמת החשמונאים.

וכן מצינו שפנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נלחם נגד זמרי בן סלוא (סוף פ' בלק).

והלא דבר הוא, שדוקא שבט לוי, שאין דרכם לערוך מלחמות כשאר ישראל כדברי הרמב"ם נטלו יוזמה פעמים רבות לפתוח במלחמות וגם הצליחו, הרי שראויים הם למלחמה.

ושמעתי בביאור הדבר, דהנה כל המלחמות שהלויים נלחמו בהם היו מלחמות למען כבוד ה' ותורתו. במלחמת שכם נאמר (בראשית לד, ז) "כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב" (ושם לא) "הכזונה יעשה את אחותינך", וע"ע יב"ע (לד, לא) וב"ר. הרי שנלחמו על חילול כבוד אחותם ומשפחתם, שזה כבוד ה' כי עם ה' המה. בחטא העגל נאמר "מי לה' אלי", ונאספו כל שבט לוי לקנא לכבוד ה' כשהרגו את כל עובדי העגל ודנו אותם בסייף כמ"ש 'והרגו איש את אחיו, עי' רש"י פסוק כ ד"ה 'וישק'. כשאמרו ישראל נתנה ראש ונשובה למצרים אחרי חזרת המרגלים נלחמו בני לוי נגדם, ורש"י בתהלים כתב עה"פ (קיא, ח) "יאמרו נא יראי ה'" שאלו בני לוי שנאמר עליהם ויאספו אליו כל בני לוי, וכן נלחמו באלו שנתנו ראש לשוב מצרים במעשה המרגלים וכנ"ל, הרי מבואר ברש"י דמה שנלחמו בישראל הוא מצד היותם יראי ה' וקנאו לכבודו. כמו כן נלחמו שבט לוי בבני ישראל כשרצו לחזור למצרים אחרי מיתת אהרן כשנסתלקו ענני הכבוד והכל מצד שהיו יראי ה'. וכן החשמונאים נלחמו כנגד היוונים בגלל שרצו להעבירם מחוקי התורה. וכן על פנחס נאמר "בקנאו את קנאתי".

ודוקא משום שכל מלחמות שבט לוי היו על עניני רוחניות לא רצתה התורה ששבט לוי יעסקו במלחמות רגילות, אלא שיהיה כל כולו קדוש לה', וכן במלחמותיו יהיה כולו קדוש לה'.

ואולי לזה רמז הרמב"ם בלשונו "שבט לוי לא עורכין מלחמה כשאר ישראל", דהיינו שאינם נלחמים כשאר ישראל לצורך הרחבת הגבולות והגנת הארץ וכדומה, אלא מלחמותיו הם סוג אחר של מלחמות למען ה' ותורתו גרידא, וזהו שסיים שם 'אלא הם חיל ה' שניא' 'ברך ה' חילו, דגם כשהם נלחמים זה בתור חיל ה', שנלחמים על ענינים רוחניים, שלא כשאר ישראל שנלחמים על חבלי ארץ והגנת הארץ. וגם מדוייק לפ"ז מש"כ אח"כ "ולא נוחלין ולא זוכין" ולא כתב כשאר ישראל כדלעיל בעריכת מלחמה, כי בדברים אחרים כמו נחלה וזכייה אין שבט לוי שייך לזה כלל, משא"כ במלחמה גם שבט לוי שייך, וכנ"ל, אלא שמלחמותיהם אינן כשאר מלחמות ישראל, אלא למען ה' גרידא, וזהו לא עורכין מלחמה כשאר ישראל.

והנה במלחמת מדין כתוב (במדבר לא, ג-ד) "וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין, אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא", ופי' רש"י "לכל מטות ישראל, לרבות שבט לוי", ע"כ. [אמנם מקור דברי רש"י בספרי, והגר"א שם גורס להוציא שבט לוי לוי]. וצ"ב מאי שנא מלחמה זו ששבט לוי נשתתף בה משאר מלחמות שלא השתתף בהן. ולמש"נ מובן שכיון שאופי מלחמה זו היא לתת נקמת ה' במדין לכן גם שבט לוי שייך למלחמה כזו כי חיל ה' הם.

ולפי כל הנ"ל יש מקום לומר ששבט לוי יוצאין לכל מלחמת מצוה, ודנו בזה האחרונים ברמב"ם הל' מלכים פ"ז ה"ח. [ראה בס' המפתח שם].

עבודת הלויים - שירות ושירה

הרמב"ם במ"ע כג, כ' דהמצוה לעבוד במקדש וכן בחינוך (שצד). וכע"ז בסמ"ג (קסט). והנה בכמה מקומות נאמר ל' שירות לגבי עבודת הלויים, כמו בפר' (ג,ו) "ושרתו אותו", ובפר' עקב (יח, -) "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה' לעמוד לפני ה' לשרתו". ובפר' שופטים (יח, ז) ושרת בשם ה' אלקינו.

ואי בערכין יא. איזהו שירות שהוא בשם ה' הוא אומר זו שירה. והנה רש"י בפר' פי' דשירות הוא שמיירה. "ומהו השירות ושמרו את משמרתו" [וכן בפר' קרח יח,ב]. ועי' רא"ם וגור"א דהוא מוכרח שהוא ענין אחד כיון שלא מצאנו שירות אחר מלבד שמיירה. וכ"ה להדיא בשי' רש"י בכורות ל': לגבי בן לוי שבא לקבל דברי לוי, פירש"י לשורר ולשרת ולהיות שוער. ומבואר דהם ג' ענינים - שירה, שירות ושוער. וע"כ דמ"ש בערכין דשירות הוא שירה נא' רק כלפי שירות בשם ה'. [ועי' לק' מש"נ דיש עוד עבודות, והן השירות].

והנה ברמב"ם פ"ג מהל' כלי המקדש ה"א כ' זרע לוי כולו מובדל לעבודת המקדש וכו' ומצות עשה להיות הלויים פנויין ומוכנין לעבודת המקדש. ומשמע דהמצוה שיהיו שם ולא דוקא על עצם העבודה, וכ"מ קצת בחינוך שכי' בשרש המצוה לפי שכבוד המלך והמקום הוא להיות שם אנשים ידועים משבט ידוע. [ועי' ילקוט תהלים (תר"צ) "שלא היו זרים מביהמ"ק"]. אך בדרך חכמה פ"י כוננת הרמב"ם דפנויין ממלחמה ומנחלה, כמ"ש בהל' שמיטה ויובל פ"ג ה"ב.

וזכר למקדש להאדר"ת כ' שהמנהג של הלויים נוטלין ידי הכהנים לנשיאת כפים. הוא זכר למקדש, שהיו הלויים נתונים לעבוד את עבודת הכהנים. [ועוד כ' דהעיקר שיהיה זכר לעבודת המקדש דולת זה לא מצאנו זכרון ללויים במעשה].

עי' חינוך שם שכי' ועיקר עבודתם לשורר על הקרבן. וכ' בפלגי מים (לנתיבות) על איכה עה"פ "זקנים משער שבתו ובחורים מנגינתם", דהלויים הבחורים היו משוררים והזקנים היו שוערים. אך בתוס' ערכין יא: (ד"ה משוער) כ' דהיה מחולק לפי משפחות.

שומרים ושוערים

דין שמירה מקורו בפר' (א,ג) והלויים יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה קצף וגו'. כלומר ששומרים שלא יכנסו זרים. ועי' בחי' רי"ז הלוי עה"ת דאיכא ב' דינים בחנית הלויים סביב המשכן, מדין שמירת המקדש, ומדין מחנה לוי.

והנה ברמב"ם שם שכי' עבודה שלהן היא שיהיו שומרים את המקדש, ויהיו מהן שוערים לפתוח שערי המקדש ולהגיף דלתותיו. משמע קצת דשוערים הוא בכלל דין שמירה, וכ"מ בחינוך שבתחילת דבריו הזכיר רק להיות שוערים ומשוררים בכל יום. ואח"כ בדיני המצוה כ' ועבודה שלהן שהיו שומרים את המקדש... והיו מהם שוערים לפתוח ולסגור שערי המקדש.

ומשמע כן בתוס' ב"מ שכי' דמה שהכהנים היו נוטלין מלחם הפנים בשכר הגפת דלתות [עי' יומא יח. וסוכה נן]. הוא על ג' מקומות שבהם היו הכהנים שומרים. ומבואר דשמירה כוללת הגפת דלתות. ובתוס' רא"ש [בשטמ"ק ערכין] תי' שהכהנים היו מגיפין במקומות שהלויים נאסרו להכנס. אבל ברש"י ביומא מבואר לא כן.

והוא מפורש בפי' רבנו גרשום בערכין יא: "משוער היינו שומר השערים כדכתיב וחוסה לשוערים"

שאר עבודות הלויים

כיבוד העזרה - ברש"י ערכין יג: (ד"ה אין) כ' דאין לוי קטן נכנס לשום עבודה כגון לכבד את העזרה ולהגיף דלתות. ומבואר דכיבוד העזרה בכלל עבודת הלויים. ועי' מקדש דוד ס"י סק"ה שחקר מי היה מכבד, המשוררים או השוערים. ועי' פסחים סד. דתנן שהכהנים היו מדיחים את העזרה, והקשה ר"מ אריק (טל תורה ערכין) דהרי אסור לכהנים לעשות עבודת לויים. ובס' עבודת הפסח הוכיח דכיבוד שבא מחמת הקרבנות מוטל על הכהנים.

גזברין - בספרי פר' קרח ומבוא ברש"י (יח,ב) וישרתוך, בשמירת השערים ולמנות מהם גזברין ואמרכלין. ופי' בספרי דבי רב דהיינו גזברים על האוצרות של המקדש. וכ' דכן מוכח בדה"א כ.ו. והק' דברמב"ם משמע שהיו כהנים דלא ייחד ללויים אלא לשמור ולשורר, ובפ"ד מכלי המקדש הי"ח כ' שממנין כהנים לאמרכל ולגזבר. וצריך יישוב. ועי' או"ש שם הי"ט שבהיא מתוספתא שקלים (פ"ב הט"ו) דהאמרכל והגזבר היו כשרים גם לויים וישראלים.

שחיטה - עי' אב"ע ר"פ נשא (ד,כד) דעבודת בני גרשון "להקים המשכן ולעשות הלחם, ולשחוט ולשמור". ובדעת זקנים עה"פ עבודת עבודה (ד,מז) פי' שחיטה הפשט וניתוח.

משא - נחלקו הפה הרמב"ם והרמב"ן אם הוא לדורות דהרמב"ם כ' שנעתקה מהלויים וניתנה לכהנים. והרמב"ן כ' דגם ככהנים שהם בני קהת. [עי' בשרש הגי'] ועי' משך חכמה דברים יח, נזכר רק משא הארון שהוא לדורות, ולא שאר הכלים.

בגדי הלויים

בתו"כ פר' שמיני כתנות לכהנים ולא כתנות ללויים. ופי' הראב"ד מיהו אע"פ שלא עשו כתנות ללויים אבל בגדים אחרים עשו להם שיכלו בעבודתם כדאמרינן לעיל פר' צו. ושם בתו"כ אי' כשם שהסדיר משה עבודת מקדש כך הסדיר עבודת כהונה ולויה, בגדי כל אחד ואחד לפי מה שהוא מקריב. ופי' הראב"ד שם דהיו מלבישים אותם משל ציבור מפני שהיו מבליים בגדיהם בעבודת משא. [ועי' מש"ח במדבר ג,מה].

ובעמק הנצי"ב על הספרי במדבר פר' נשא פמ"ו כ' דסידר להם בגדים מיוחדים לעבודת השיר. ועי' חת"ס פר' כי תשא (מהדו' שטרן) שמפר' שבגדי השרד הם בגדי הלויים. שלא היה שישמשו בבגדי חול שלהן. [וכן לגבי ישראל השוחט]. וכ' שנעשו מתכלת וארגמן ותולעת שני בלי שש. ועי' רש"י תענית יא: לגבי עבודת מש"ר בימי המלואים, דההכרח שהיו לו בגדים מיוחדים משום ש"אין הדבר כשר שיעבוד בבגדיו של חול שיוצא בהן לשוק".

ובדה"ב היב כתיב על הלויים שהיו מלובשים בוץ. ובשמואל (א' ב' יח) כתיב "ושמואל משרת את פני ה' נער חגור אפוד בד". וכ' רמב"ם פ"י הי"ג לענין אפוד בד שלא היה בגד של כה"ג אף הלויים היו חוגרים אותו שהרי שמואל הנביא לוי היה ונאמר בו נער חגור אפוד בד". עיין שם.

שבט לוי בערבות ישראל

הצל"ח בברכות כ: (ד"ה והרשב"א) כ' דלפי"ד התוס' בקידושין ע: דגרים אינן בכלל ערבות משום שהיתה כנגד ס' רבוא כדאי' בסוטה לז: [מ"ח בריתות של ת"ר אלף וג' אלפים ותק"ג. שהוא המנין בפר']. [וכ"כ רש"י בנדה ג: א"כ גם כהנים ולויים אינן בכלל ערבות כיון ששבט לוי לא נכלל במנין זה, עי"ש שביאר הטעם].

אך בשו"ת פנים מאירות (ח"א סו ד"ה סתירה) כ' על סברא זו דהוא דוחק גדול שהרי ילפי בשבועות לט. [מהפס' וכשלו איש באחינו] שכל ישראל ערבים זה בזה, וכי כהנים ולויים לאו בכלל ישראל ניהו. והרי אפי' על מצוות דכהנים בי"ד דישאל מוזהרים להפרישן, עי"ש ועי' ריטב"א קידושין כז: (ד"ה אמר עולא) דפשיטא ליה דכהנים בכלל ערבות.

מילת שבט לוי במצרים ובמדבר

במ"ר במדבר פט"ז "שבטו של לוי כולן צדיקים היו והיו עושים את התורה שנאמר כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו זו המילה". ופירש רש"י בוזאת הברכה (לגט) שהיו מלין במדבר.

והק' האחרונים דהרי ישראל לא מלו מפני הסכנה שלא נשבה רוח צפונית (יבמות עא:), ואיך הכניסו הלויים עצמם לסכנה. ועי' ספורנו בדברים שם דבאמת הרבה מבני לוי מתו מחמת המילה. [ועי' בפ"י המלבי"ם יהושע ה,ד]. והחת"ס (אור"ח ר"ח ד"ה וראיתי) ביאר דנעשה להם נס שנשבה רוח צפונית בתוך עננה"כ. משא"כ ישראל שהיו נזופים בגלל חטא העגל לא נעשה להם נס זה, ולכן מדינא היו אסורים למול. והבית יצחק (יו"ד ב' ס"י צ סק"ח) כ' דבאופן שא"א למול אח"כ אין פטור דסכנה מפני שלהשאר ערל הוא פיקו"נ כיון שחייב כרת, ולכן ככה"ג שהיו הרבה שנים במדבר חששו הלויים דחייבים גם בסכנה.

הרמב"ם מפרש שמלו במצרים, בהל' איסורי ביאה (יג,ב) בג' דברים נכנסו ישראל לברית, במילה וטבילה וקרבן, מילה היתה במצרים... שכולם ביטלו ברית מילה במצרים חוץ משבט לוי, ועי' נאמר ובריתך ינצורו. וכ"ה במ"ר במדבר [ושמות פ"ט] שמלו במצרים. ועי' ספורנו (שמות לב,ט). והק' הרמב"ן והרשב"א ביבמות מו. דלפי"ז איך שבט לוי נכנסו תחת כנפי השכינה, ועי"ש שהט"פ מהם דם ברית. אך הרמב"ן שם בהמשך דבריו כ' דנ"ל שא"צ הט"ד"ב אלא "בני לוי נדונו כנשיהם להכנס בטבילה תחת כנפי השכינה עם המילה שלהם". והמגלת ספר (לאוין קטז) כ' ד"ל דמעיקרא כשמלו הלויים היה ע"ד להכנס בברית.

מורי הוראה

עי' רמב"ם הל' שמיטה יג,ב דשבט לוי הובדל לעבוד את ה' ולשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנא' יורו משפטך ליעקב. ועי' בחינוך (תז) דאין להם נחלה כדי שיקדישו זמנם ללמוד חכמות ולהורות. [וראה בדה"ב לא,ד]. [וברמב"ן (שמות ה,ד) דלכן לא נשתעבדו במצרים, כי היו חכמיהם ומורי תורות]. ועי' רבנו בחיי פר' תצוה דמש"כ אבן לוי בחושן היא ברקת ע"ש שמאירין בתורה.

ועי' יומא כו. לא משתכח צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי ויששכר, משבט לוי דכתיב יורו משפטך ליעקב. ובהקדמת הנצי"ב להעמק שאלה (קדמת העמק א,ד) ביאר חילוק שבט לוי מיהודה שנא' בהם ומחוקק מבין רגליו, דשבט לוי כוחם להורות לפי שעה והיתה להם סייעתא דשמיא לכוון להלכה, משא"כ יהודה להיפך דמצד שקול הדעת א"א להם לכוון לאמת, אבל עי' "מחוקק" [לשון חפירה] שהוא חקירה ופלפול, מגיעים להכרעה שאין לזוז ממנה.

